

ИЗВЕСТИЯ
НА
ВАРНЕНСКОТО АРХЕОЛОГИЧЕСКО
ДРУЖЕСТВО
КНИГА XII

BULLETIN
DE LA SOCIÉTÉ ARCHÉOLOGIQUE
À VARNA
TOME XII

1961

ДЪРЖАВНО ИЗДАТЕЛСТВО — ВАРНА

НАХОДКИ ОТ РАННОТО СРЕДНОВЕКОВИЕ ОТ ВАРНЕНСКО

ДИМИТЪР ИЛ. ДИМИТРОВ

Откриването на голям ранносредновековен некропол с трупоиъгаряне при гара Разделна, Варненски окръг, с богат и разнообразен инвентар показва още веднъж, че в Североизточна България, в това число и Варненско, се намират важни за ранната българска история археологически паметници. Всичко това налага да се положат повече усилия за издирването и проучването в този район на подобен род паметници — както некрополи, така и селища, с което ще се разрешат до голяма степен все още не съвсем ясните въпроси по етногенезиса на българския народ. За да се подпомогне изследването по тези въпроси, тук се публикуват няколко находки от Варненско, част от които произхождат от гробове.

1. Около 1935 год. при изкопни работи в лозето на Св. Хр. Семо̀ва, намиращо се в м. „Шашкѐна“, северозападно от Варна, над Окрѐжния затвор, бил открит съд от новопазарски тип с горени кости. Съдът постѐпил във Варненския археологически музей и бил вписан в старата инвентарна книга под номер IV 1295. В същата местност сред лозята се намират останки от селище от времето на Първата българска държава и началото на византийското робство. Напоследѐк от м. „Шашкѐна“ във Варненския музей постѐпи и една монета от Йоан Цимисхий.

Съдът от погребението с трупоиъгаряне в м. „Шашкѐна“ представлява кана, вис. 17 см, диам. на тялото 14 см, на дѐното 8,3 см, на шията (минимално) 6 см. Тялото има форма на малко сплесната сфера. Дѐното е плоско, неравно. От раменете рязко се отделя почти права шийка, която се разширява в горния си край и образува фуниевидно устие във форма на трилистник. От горния край на тялото започва сравнително дебела, почти плоска дръжка, която се прихваща за горния край на шийката на мястото, където тя започва да се разширява. Малко под най-широката част на тялото — две успоредни хоризонтални връзани линии. Пространството между шийката и двете линии е разделено с отвесни линии на удѐлжени правоѐгълници, запълнени с успоредни пресичащи се под остър ѐгъл чертици, които образуват „еловиден“ орнамент (рибѐа кост). Преди нанасянето на орнамента цялата повърхност на каната, включително шийката с устието, е била излѐскана с тѐсно тѐпо орѐдие, което се е движило предимно в отвесна посока. Глината е добре пречистена, сипкава. Повърхността на съда е тѐмносива, почти черна, като на отделни места има по-светли, кафѐви петна.

Инв. № IV 755 (обр. 1).

2. През февруари 1958 г. при подравняване на риголваното през предната есен с трактор място за лозе на ТКЗС в м. „Орешака“, на около 2 км западно от с. Кипра, Варненски окръг, кооператорите Георги Костадинов и Парашкев Георгиев открили едно гърне и една стомничка. Гърнето и стомничката са се намирали на 50—60 см дълбочина и отстояли на няколко метра едно от друго. Около тях, в едно пространство от няколко ара, имало разхвърляни тук-там строшени човешки кости. За съжаление съобщението за тази находка дойде твърде късно, едва през есента на 1958 г., и когато представител на музей

Обр. 1. Съд новопазарски тип от м. „Шашкѐна“ до Варна
Fig. 1. Vase de type „novipazar“ de la contrée „Chachkana“ près de Varna

посети мястото, то беше вече заравнено и засадено с лозе и от некропола, който явно се е намирал тук, не личаха никакви следи. Двата съда се намират сега във Варненския музей.¹

а) Гърне. Вис. 10,3 см. Диамет. на тялото 12,1 см, на устието 10,4 см, на дъното 7,4 см.

Яйцевидно тяло с къса шийка, която преминава в издаден навън заоблен ръб на устието. Дъното плоско. Почти цялото тяло е покрито с врязани, успоредно разположени хоризонтални линии. Най-отгоре, на плещите — снопче от вълнообразни линии. Глината груба, с голям примес от едър пясък. Чирепът груб, дебел, недобре изпечен и ронлив. Охристо-червен цвят с тъмни петна на отделни места.

Инв. № IV 717 (обр. 2).

б) Стомничка. Вис. 19,9 см. Диамет. на тялото 13,6 см, на дъното 7 см, на устието 4,9 см.

Сферично тяло, което постепенно преминава в шийка, най-тесна в средата. В горния си край шийката се разширява във фуниевидно устие със заоблен ръб. Дъното е плоско, ръбът му обрязан. От плещите излиза дръжка с почти овално сечение, която се

Обр. 2. Съд славянски тип от с. Кипра
Fig. 2. Vase de type slave du village de Kipra

Обр. 3. Съд новопазарски тип от с. Кипра
Fig. 3. Vase de type „novipazar“ de Kipra

прихваща за средата на шийката. Малко под най-широката част на тялото има хоризонтална врязана линия. Целият съд е бил потопен в ангоба с жълтеникав оттенък. По-голямата част от ангобата, особено по долната част на съда, е изпаднала. Част от устието отчупено. Добре пречистена глина със съвсем малък примес от пясък. Дебел здрав чиреп. Повърхността на съда сива.

Инв. № IV 718 (обр. 3).

Първият от двата съда от Кипра по състав на глината и украса трябва да се отнесе към съдовете, изработвани от славяните. Формата му обаче е характерна за керамиката, намирана в селищата от салтово-маяцката култура.² Подобно гърне е открито в прабългарския некропол при Нови пазар.³ Няколко съда с подобна форма намираме и в некропола при гара Разделна. Малко по-особен е вторият от съдовете от Кипра. По начина на изпичане и формата той принадлежи към съдовете от новопазарски тип.⁴ По липсата на оглаждане на стените му и по-малкия примес от пясък в глината, с което чирепът му става много як, той се различава малко от типичните сиви новопазарски тип съдове. Явно е, че сивата стомничка от Кипра представлява по-късен етап от развитието на този вид керамика. Следва да се отбележи, че фрагменти от подобни съдове се срещат твърде

¹ Тук изказваме благодарност на др. Ара Маргос, нещатен сътрудник на музея, благодарение на когото находката постъпи в музея.

² Вж. напр. в МИА СССР, 62, 1958, стр. 109, табл. VI, 7.

³ Ст. Станчев — Каталог на керамиката от некропола до Нови пазар, ИАИ XX, 1955, стр. 337, обр. 1.

⁴ Под „новопазарски“ тип керамика разбираме сивата, с чиста глина керамика, характерна за некропола при Нови пазар; вж. Ст. Станчев, цит. съч.

често в територията на Варненски окръг в селища от времето на Първата българска държава, винаги заедно с т. н. славянска керамика.

3. Северозападно от с. Аксаково, на самия край на високото плато, на около 400—500 м източно от мястото, където се разклоняват шосетата за Толбухин и Суворово, се намира местността „Баирската чешма“. Пространството около чешмата е гъсто осеяно с керамични фрагменти от селище, съществувало непрекъснато от елинистическата епоха до началото на турското владичество. Особено многобройни са късове от ранносредновековна керамика (славянски и по-малко новопазарски тип). От това селище през 1929 г. постъпил във Варненския музей малък съд славянски тип, снимка от който дава акад. Миятев в работата си за славянската керамика.¹ През 1928 г. също така от землището на с. Аксаково постъпил във Варненския музей друг съд — стомна. По всяка вероятност и той произхожда от същото селище или от некропола му, който по сведения се е намирал югоизточно от него, в лозята над шосето Варна—Толбухин, малко преди мястото, където се пресичат новото със старото шосе. По-долу даваме описание на двата съда:

а) Гърне. Вис. 12 см. Дим. на тялото 10,3 см, на устието 8,8 см, на дъното 6,2 см

Стройно яйцевидно тяло, което преминава в ниска шийка с издаден навън ръб на устието. Дъното плоско, неравно. Устието на няколко места отчупено. Долната половина на тялото украсена с хоризонтални, гъсто наредени, успоредни, врязани линии, достигащи почти до дъното. По плещите до основата на шийката са очертани твърде грубо четири снопчета от вълнообразно нагънати врязани линии. Груба, непречистена глина с голям примес от едри пясъчни зърна. Чирепът недобре опечен и ронлив. Охристосива повърхност, на отделни места с жълтокафяви петна.

Инв. № IV 490 (обр. 4).

б) Стомна. Вис. 28 см. Дим. на тялото 14,8 см, на дъното 12,3 см, на шийката 4,3 см.

Яйцевидно тяло, което долу завършва с широко масивно кухо столче. Отгоре тялото преминава в тясна цилиндрична шийка, която в горния си край се разширява и образува фуниевидно устие във форма на трилистник. За плещите и средата на шийката е прихваната малка полуовална дръжка, украсена с двоен релефен ръб. Част от устието и от столчето отчупени. Цялата повърхност на съда старателно огладена. Добре пре-

Обр. 4. Съд славянски тип от с. Аксаково
Fig. 4. Vase de type slave du village d'Aksakovo

Обр. 5. Съд новопазарски тип от с. Аксаково
Fig. 5. Vase de type „novipazar“ d'Aksakovo

чистена, със съвсем малък примес от дребен пясък глина със светлокафяв с охрист оттенък цвят. Чирепът дебел, здрав, с тънка сива ивица в средата от не съвсем достатъчното изпичане. Ръбът на столчето обрязан с нож.

Инв. № IV 754 (обр. 5).

¹ Кръстьо Миятев — Славянска керамика в България и нейното значение за славянската археология на Балканите, София, 1948, с 49, обр. 39.

По техника на изработка и отчасти по форма стомната от Аксаково е твърде близка до керамиката от новопазарски тип. Доказателство за това, че тя е по-късен етап от развитието на този вид керамика, е фактът, че в редица ранносредновековни селища във Варненския район късове от подобна керамика намираме заедно със славянски съдове. Така в една пещ за глинени съдове близо до ранносредновековно селище, източно от с. Бояна, Варненски окръг, се откриха фрагменти и от славянски, и от подобни съдове.

4. Освен горепосочените находки във Варненския музей се пазят два съда от новопазарски тип, местонахождението на които за съжаление не е отбелязано. Като имаме предвид, че почти винаги находките от други места имат пълни данни за обстоятелството на намирането им, трябва да приемем, че тези съдове произхождат от близките околности на Варна.

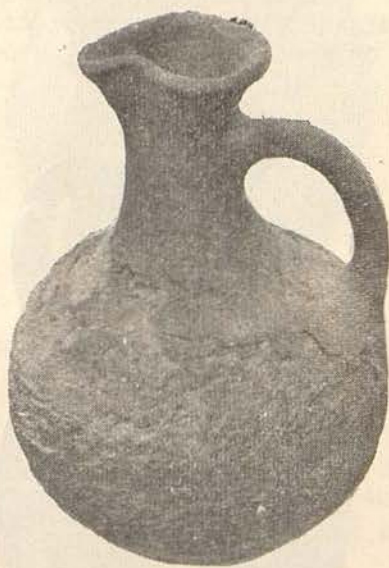
а) Кана. Вис. 19 см. Диамет. на тялото 14 см, на дъното 8,3 см, на шийката 3,6 см.

Сферично тяло, малко сплеснато, с ясно отделяща се от него почти цилиндрична шийка, която в горния си край се разширява и образува фуниевидното устие във форма на трилистник. Ръбът на устието заоблен и малко извърнат навън. Дъното плоско, неравно, с леко заоблен ръб. За средата на шийката и плещите е прихваната малка дъговидна дръжка с овално сечение. Цялата повърхност на съда е била излъскана. Добре пречистена, сипкава глина с тъмносив, почти черен цвят. Чирепът дебел, ронлив — почти цялата повърхност, с изключение на шийката и малка част от плещите е олющена на дълбочина 1—2 мм и продължава да се разпада.

Инв. № IV 757 (обр. 6).

б) Кана. Вис. 29 см. Диамет. на тялото 22 см, на дъното 11,5 см, на шийката 8 см.

Тяло във форма на сплесната сфера, от което рязко се отделя висока масивна цилиндрична шийка, която в горния си край се разширява и образува фуниевидното устие, кое-

Обр. 6. Съд новопазарски тип от Варненско

Fig. 6. Vase de type „novipazar“ arr. de Varna

Обр. 7. Съд новопазарски тип от Варненско

Fig. 7. Vase de type „novipazar“ arr. de Varna

то на две места е притиснато и наподобява трилистник. Дъното плоско, неравно. За плещите и горния край на шийката е прихваната плоска широка дръжка. В долния край на шийката — три широки успоредни хоризонтални вдлъбнати линии. Две подобни успоредни линии са нанесени и под търбуха. Горната половина на тялото, между горните три и долните две линии е украсена със свободно нанесени отвесни излъскани ивици. Долната част на тялото и шийката също носят следи от излъскване. Светлосива, добре пречистена, с много малък примес от дребен пясък глина. Чирепът сравнително тънък, добре изпечен и здрав.

Инв. № IV 756 (обр. 7).

TROUVAILLES DU DÉBUT DU MOYEN-ÂGE DE L'ARRONDISSEMENT DE VARNA

D. Dimitrov

RÉSUMÉ

En relation avec le vif intérêt pour l'étude de la culture slavo-bulgare dans la Bulgarie du nord-est, l'auteur publie dans le présent article 7 vases de type slave et de type „novipazar“ découverts aux environs de Varna, actuellement conservés au musée archéologique de la ville. Deux des vases du village de Kipra et l'un d'eux, de la contrée „Chachkana“ près de Varna, proviennent de tombes à corps incinérés. Pour les autres vases, on n'est pas fixé sur les circonstances de leur découverte mais, selon toute vraisemblance, ils proviennent de nécropoles des environs de Varna. Au moyen de ces matériaux, l'auteur compte faciliter l'étude de ces problèmes.